

Reuzenalken *Pinguinus impennis* (Linnaeus, 1758) gezocht!

Bram Langeveld¹

Introductie

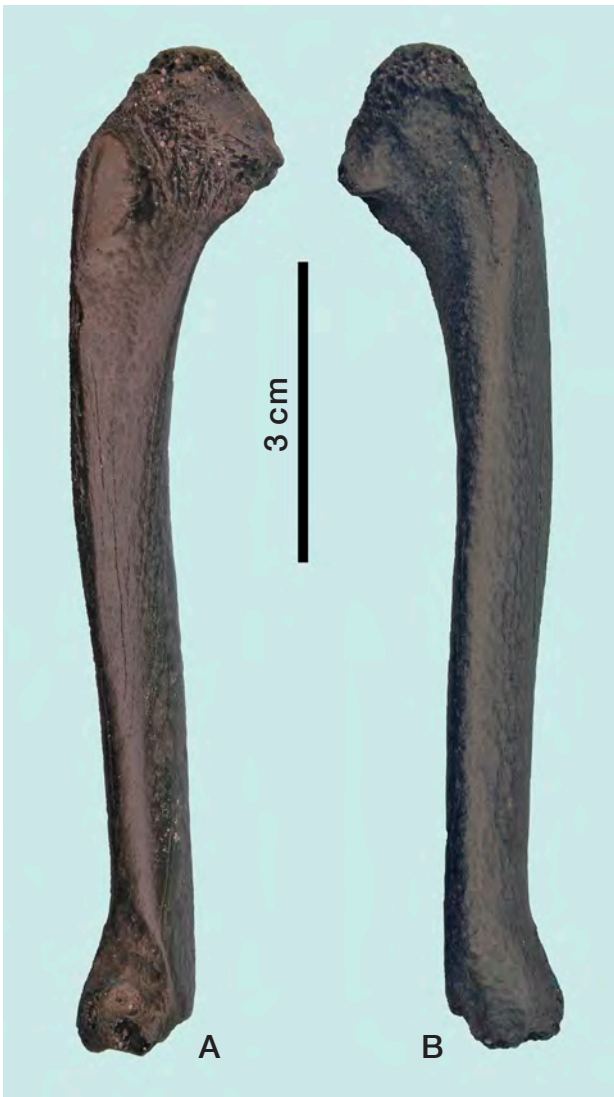
Als u veel op het strand verzamelt, bijvoorbeeld fossiele mollusken, is de kans groot dat er in een hoekje van uw collectie een bijzonder beest verscholen zit: de reuzenalk *Pinguinus impennis* (Linnaeus, 1758). Ik zou u graag helpen dat beest te vinden!

De reuzenalk was een erg grote alk (fig. 1): het dier kon tot 75 centimeter lang en ongeveer 5 kilogram zwaar worden. Het zwart-witte verenkleed en het feit dat deze vogel niet kon vliegen maar wel erg goed kon zwemmen en duiken om aan zijn voedsel (vis) te komen, doet al snel aan een

pinguïn denken. De reuzenalk was daar echter niet nauw aan verwant. De soort kwam over een groot gedeelte van de noordelijke Atlantische Oceaan voor, maar broedde niet in het arctische gebied. Het einde van deze prachtige vogel is tragisch: in enkele eeuwen is de soort volledig uitgeroeid door de mens. Overexploitatie om zijn vlees, veren, kuikens en eieren en uiteindelijk verzamelen voor wetenschappelijke collecties was teveel gevraagd. Dat de vogel in grote kolonies op slechts enkele eilanden broedde, maakte het voor de mens wel erg makkelijk. In het jaar 1844 werd het laatst bekende paartje gedood op het eilandje Eldey bij IJsland (Fuller, 1999; Gaskell, 2000).

1. Reconstructie van de reuzenalk *Pinguinus impennis* (Linnaeus, 1758), broedend in een grote kolonie.
Illustratie: Remie Bakker/Manimal Works, Rotterdam.

2. Humerus dex. van een reuzenalk *Pinguinus impennis* (Linnaeus, 1758) van het strand van de Zandmotor, collectie Henk Mulder (Monster). Het stuk is zowel aan de proximale, als aan de distale zijde wat beschadigd, maar vormt toch een van de meest complete stukken bekend van het Nederlandse strand. A: craniaal; B: caudaal.

In 1978 werd er voor het eerst een overblijfsel van deze bijzondere vogel uit Nederland beschreven: een deelskelet dat een jaar eerder gevonden was bij een archeologische opgraving in een Romeinse context nabij Velsen, Noord-Holland (Van Wijngaarden-Bakker, 1978). Er volgden nog enkele vondsten en een overzicht werd gepubliceerd in 2005 (Groot, 2005); er waren toen zes vindplaatsen bekend die elk hooguit enkele stukken hadden opgeleverd. In nauwelijks een jaar onderzoek zijn er vier vindplaatsen en circa 15 stukken (!) bij gekomen (Langeveld, 2015; Langeveld & Mol, in druk; Langeveld & Passchier, in prep.; data auteur). “[V]rij zeldzaam” (Van Kolfshoten & Vervoort-Kerkhoff, 2010: 62) blijkt het dier in Nederland dus niet echt te zijn en dat is interessant.

Nog meer reuzenalken gezocht

Ik stel mij twee vragen:

- 1 Hoe algemeen zijn resten van de reuzenalk nu eigenlijk in Nederland?
- 2 Hoe oud zijn Nederlandse reuzenalkresten?

Ik publiceer deze tekst hier, omdat ik het sterke vermoeden heb dat er nog meer reuzenalken in verschillende collecties van WTKG'ers zitten, aangezien er nogal wat WTKG'ers actief (fossiele mollusken) zoeken op stranden, en of dat nou de Wadden, de Hollandse Kust, of het Deltagebied is, er is overal kans op een reuzenalk. Voorzitter Henk Mulder (Monster) vormt daar een fraai voorbeeld van: op het moment van schrijven bevinden zich er maar liefst vijf stukken reuzenalk in zijn verzameling, waaronder een hele fraaie humerus. Deze humerus werd gedetermineerd aan de hand van de literatuur en vergelijking met collectiemateriaal in Amsterdam en Londen (fig. 2). Het materiaal in de collectie Mulder is afkomstig van de Zandmotor (Van der Valk *et al.*, 2011). De Zandmotor lijkt ook op basis van andere collecties een echte ‘reuzenalkhotspot’ te zijn, maar is zeker niet het enige strand waar reuzenalken gevonden worden.

Om mijn eerste vraag te beantwoorden, is het van belang dat ik zoveel mogelijk materiaal zie, liefst van zoveel mogelijk verschillende strandvlakken. Want het zijn met name de (opgespoten) stranden waar resten van de reuzenalk gevonden worden. Wellicht hebben veel strandverzamelaars hier of daar een bakje of zakje met vogelbotjes. De kans is aanzienlijk dat daar een reuzenalk in zit. Om een eerste herkenning mogelijk te maken, toon ik hier figuur 3. Ook de 3D-modellen van VZAP (2015; zie details in literatuurlijst) zijn eigenlijk onmisbaar voor een eerste vergelijking.

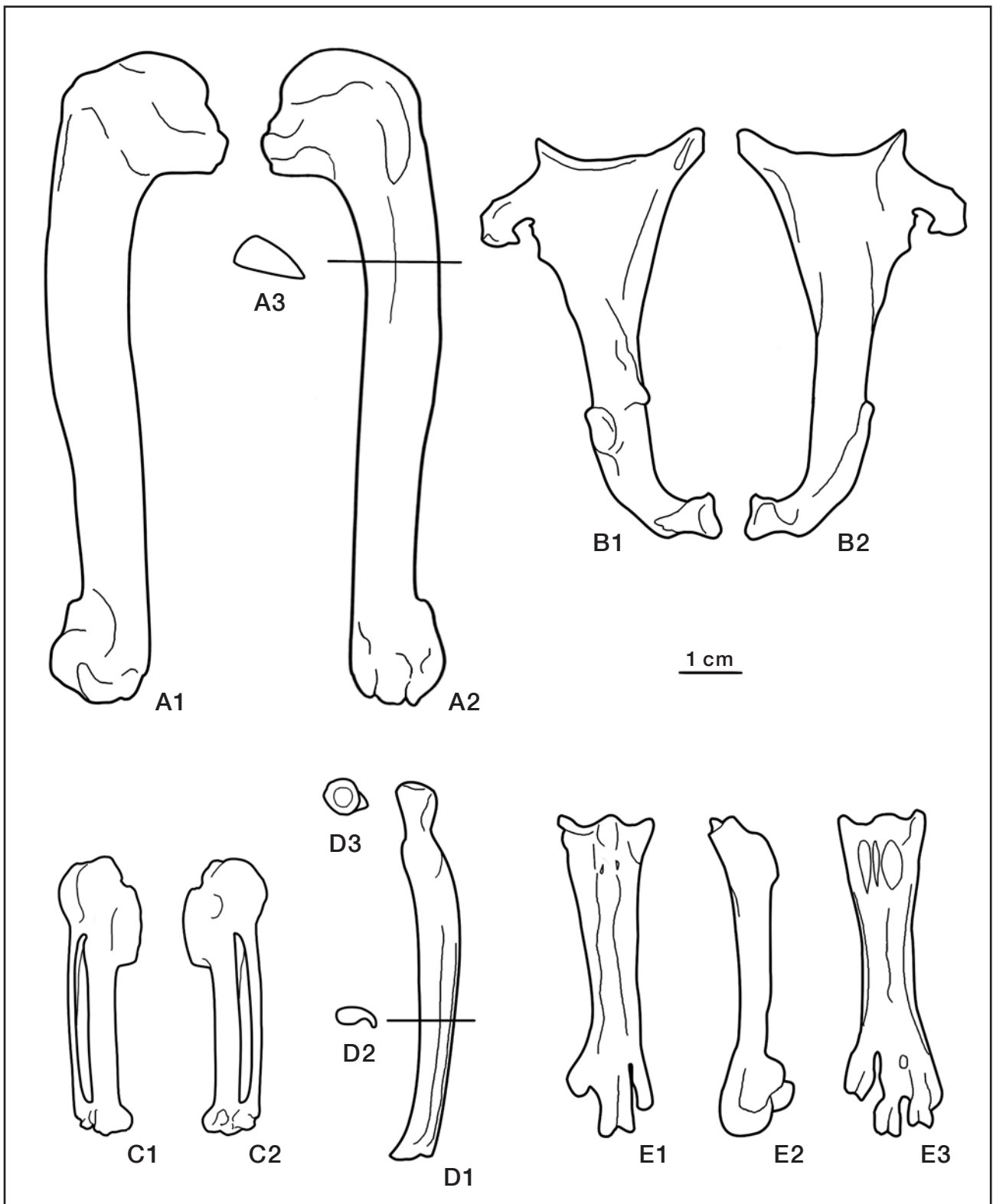
Om de tweede vraag te beantwoorden, hoop ik gebruik te maken van ¹⁴C-dateringen. Mijn vermoeden op basis van de lichte fossilisatie en zwartgrijze verkleuring van het meeste materiaal, is dat het voornamelijk om holocene resten gaat. Duidelijkheid hierover komt pas na het laten uitvoeren van een datering.

Oproep

Hierbij dus een oproep aan alle op het strand verzamelende WTKG'ers: komt u in uw collectie of op het strand een botje tegen wat lijkt op een reuzenalk (zie fig. 3 en VZAP, 2015), neem dan alstublieft contact op met ondergetekende, of breng het mee naar een WTKG-bijeenkomst. Wie weet heeft u dan wel een bijzondere vondst gedaan!

Dankwoord

Uiteraard mijn hartelijke dank aan Henk Mulder voor het ter bestudering beschikbaar stellen van zijn collectie vogelresten van de Zandmotor en voor het nalezen van een eerdere versie van deze tekst; aan Remie Bakker (Manimal Works, Rotterdam) voor figuur 1; aan Jerry Streutker (Almere) voor figuur 3.

3. Schematische tekeningen van enkele stevige of karakteristieke skeletdelen van de reuzenalk *Pinguinus impennis* (Linnaeus, 1758). Illustratie: Jerry Streutker (Almere).

- A Humerus dex., A1 en A2 naar foto's van NHMUK A151 (Natural History Museum, Londen), A3 naar een foto van een exemplaar van de Zandmotor, collectie Henk Mulder (Monster), na bemonsteren voor ^{14}C -datering. A1: craniaal, A2: caudaal, A3: dwarsdoorsnede.
- B Coracoid dex. naar foto's van v53 (Amsterdams Archeologisch Centrum, Universiteit van Amsterdam), details ventraal aanzicht naar Cohen & Serjeantson (1996); B1: dorsaal, B2: ventraal.
- C Carpometacarpus dex. naar foto's van NHMUK A151 (Natural History Museum, Londen); C1: dorsaal, C2: ventraal.
- D Radius sin. naar Cohen & Serjeantson (1996); D1: ventraal, D2: dwarsdoorsnede, D3: proximale uiteinde, aanzicht vanaf proximaal.
- E Tarsometatarsus sin. (E1) en dex. (E2, E3) naar Cohen & Serjeantson (1996); E1: dorsaal, E2: mediaal, E3: ventraal.

Literatuur

- Cohen, A. & D. Serjeantson, 1996. *A Manual for the Identification of Bird Bones from Archaeological Sites*. Revised edition. – Archetype Publications, Ltd.
- Fuller, E., 1999. *The Great Auk*. Privately published by Errol Fuller, Southborough, Kent, United Kingdom.
- Gaskell, J., 2000. *Who Killed the Great Auk?* Oxford University Press.
- Groot, M., 2005. The Great Auk (*Pinguinus impennis*) in The Netherlands during the Roman Period. – *International Journal of Osteoarchaeology* 15: 15-22.
- Kolfschoten, T. van & Y. Vervoort-Kerkhoff, 2010. Maasvlakte I - bron van informatie voor paleontologen en archeologen. – *Cranium* 27 (2): 58-62.
- Langeveld, B., 2015. Vondsten van de reuzenalk *Pinguinus impennis* (Linnaeus, 1758) (Aves) uit het Eurogeulgebied. – *Cranium* 32 (1): 19-27.
- Langeveld, B. & D. Mol, in druk. Vanuit de zeebodem naar het strand: een kennismaking met fossielen van Maasvlakte 2. – *Spirifer*. Belgische Vereniging voor Paleontologie.
- Valk, B. van der, D. Mol & H. Mulder, 2011. Mammoetbotten en schelpen voor het oprapen: verslag van een onderzoeksexcursie naar fossielen op 'De Zandmotor' voor de kust tussen Ter Heijde en Kijkduin (Zuid-Holland). – *Afzettingen WTKG* 32 (3): 51-53.
- VZAP, 2015. <http://bones.iri.isu.edu/> Klik na laden op 'View the Collection' en navigeer dan via Aves > Ciconiiformes > Alcidae naar Pinguinus (vakje aanklikken). Rechtsklik dan op de schedel en kies '2D Images' > 'View all elements'. Rechtsklik dan op een element (bv. een humerus) en kies '3D Models'. Door de PDF te downloaden krijgt men een 3D model van het gewenste bot van een reuzenalk. Dit kan rond gedraaid worden in de pdf viewer. Dat is erg handig om een eerste vergelijking uit te voeren.
- Wijngaarden-Bakker, L.H. van, 1978. A subfossil great auk - *Pinguinus impennis* (L.) from the Netherlands. – *Ardea* 66: 57-61.

¹Bram Langeveld, Naturalis Biodiversity Center, Postbus 9517, 2300 RA Leiden, e-mail: bram.langeveld@naturalis.nl en bramlangeveld@hetnet.nl